
Anita KURTOVIĆ¹

Suzbijanje kriminalnih djelatnosti pravnih osoba kao oblika organiziranog kriminaliteta

---

1. Uvodne napomene

Pozitivni međunarodni dosezi kao razvitak međunarodnih i međudržavnih odnosa, te međunarodne trgovine i transporta s jedne strane obogaćuju i olakšavaju ljudski život, ali s druge strane pogoduju rastu problema s kojim se danas cijeli svijet susreće u obliku transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. Na današnjem stupnju razvitka svijet postaje jedno globalno tržište, pa međunarodna trgovina, internacionalne korporacijske djelatnosti, multinacionalni poslovi, ekonomske veze i uporaba novih tehnologija, međunarodne komunikacije, nepostojanje granica, neograničen protok ljudi, roba, kapitala i usluga, te infiltracija organiziranog kriminala u legalne aktivnosti društva upravo alarmiraju na veliku uzbunu. Transnacionalni organizirani kriminalitet svoju pravu ekspanziju doživio je upravo u posljednjoj dekadi obilježenoj globalizacijom, uz izvanredan profit ostvaren posebno trgovinom drogom, oružjem i ljudima. Zbog toga se organizirani kriminalitet uspoređuje s karcinomom, dok se transnacionalni kriminalitet XXI. stoljeća smatra pojavom sličnoj kolonijalizmu XIX. i Hladnom ratu XX. stoljeća.

Danas postoji opći konsenzus o posebnoj opasnosti kriminalnih grupa i organizacija. U području organiziranog kriminaliteta doista je prihvatljiva tvrdnja da je cjelina mnogo više od zbroja njezinih dijelova i to iz više razloga: prvo, kriminalne organizacije mogu pribaviti opremu i logistiku daleko moćniju

---

¹ Izvanredna profesorica Kaznenog prava i prodekanica Pravnog fakulteta u Splitu, Republika Hrvatska.

od one koju može pribaviti pojedinac, drugo, grupe imaju ekonomsku moć koja im omogućava da se infiltriraju u zakonite poslove i javnu administraciju, treće, grupna stega i kontrola stvaraju jake pobude za članove u ustrajavanju u grupnim normama ponašanja i održavanju strukture organizacije. Zbog ovih posebnih ekonomskih i socio-psiholoških osobina grupnog kriminaliteta, pripadnost organizaciji s dominantnim kriminalnim ciljem može se sama po sebi promatrati i kao znakovita opasnost za pravni poredak i javni mir.

U takvom ozračju globalizacije mogućnosti različitih kompanija, tvrtki i institucija da organiziraju kriminalnu aktivnost za stjecanje dobiti su mnogostruke. Tako npr. razvitak međunarodnih financijskih veza omogućuje brzi elektronski transfer novca, čime se vrši transfer dobiti u međunarodno financijsko tržište, a što olakšava prikrivanje nezakonito stečenog profita tzv. pranje novca. Korištenje nezakonitih mogućnosti i sredstava od strane korporacija, motivirano geslom »mali rizik i velika dobit,« svrstavaju kriminalnu aktivnost pravnih osoba u značajan i vrlo opasan oblik organiziranog kriminaliteta. Opasnost organiziranog kriminaliteta pravnih osoba izvire iz dvije činjenice: ogromnog nezakonito ostvarenog profita i njegovog prikrivanja kao dobiti iz zakonitog poslovanja pravne osobe. Poznata je činjenica da su, posebice u tranzicijskim državama, stvarane polukriminalne i kriminalne trgovačke organizacije, a također i fiktivna trgovačka društva da bi se legalizirala aktivnost koja se može podvesti pod sintagmu »kriminal u obliku posla.«

Premda je pojam korporacijskog kriminaliteta (*corporate crime*) u kriminologiji prepoznat prije više od pola stoljeća, pristup tom obliku kriminaliteta nije se mnogo promijenio. Još uvijek se smatra da se radi o kaznenim djelima počinjenima od strane pojedinaca (*natural persons*), a ne tijela kao pravnih osoba (*legal ili juristic persons*) dok se, istovremeno, nezakoniti profit stječe u interesu pravne osobe.² Dosadašnji oblici ekonomskog

---

² Gospodarska kaznena djela bila su poznata još u doba rimskog prava, pojam »kriminaliteta bijelog ovratnika« prisutan je već dugo u kriminologiji, a pojava kriminaliteta pravnih osoba je relativno noviji fenomen. Šire Pečar J.: *Corporate Wrongdoing Policing*, 1996, <http://www.ncjrs.org/policing/corr299.htm>

Grupni kriminalitet predstavlja "fascinantno," teorijski i praktično, pravni problem koji je tradicionalno bio marginaliziran, jer je teorija kaznenog prava bila, uglavnom zaokupljena problemima pojedinačnog počinitelja. T. Weigend: *The Criminal Justice Systems Facing The Challenge Of Organized Crime, Section I, General Part*, *Revue Internationale de Droit Penal*, Vol.67, 1996, str.556.

kriminaliteta su uglavnom bili klasični oblici u kojima su pojedinci počinili djela u (za) svoju osobnu korist. Nasuprot tomu, kriminalitet pravnih osoba uključuje kaznena djela počinjena od strane pravne osobe odnosno djela koja su počinjena upravo da bi pravna osoba stekla korist. Radi se o kriminalitetu počinjenom od strane pojedinaca koji pripadaju tzv. korporacijskoj eliti, primarno motiviranom stjecanjem profita i korporacijske moći. Pojedinci koji na nezakonit način ostvaruju dobit za svoju korporaciju stručnjaci su koji raspoložu potrebnim znanjima i vještinama, pa se može zaključiti da je riječ o najracionalnijem i najprofesionalnijem dijelu kriminalnih ponašanja.

Iz ovih napomena proizlazi značenje koje kriminalitet pravnih osoba danas ima na pojavu i širenje organiziranog kriminaliteta, posebice onog transnacionalnog. Međutim, premda mnoge države primjećuju da je doba globalizacije dovelo do porasta pranja novca, investicijskih i osiguravajućih prijevara, kršenja pravila trgovačkog prava i dr. još uvijek se unutar kaznenog prava, kako nacionalnog tako i međunarodnog, traže adekvatni načini suprotstavljanja ovoj pojavi.³

2. Pojam organiziranog kriminaliteta pravnih osoba

Pravne osobe nisu samo puka fikcija, one doista postoje, zauzimaju značajnu ulogu unutar društvene organizacije i sposobne su svojom djelatnošću prouzrokovati štetu jednako kao i pojedinac. Teški oblici gospodarskog kriminaliteta danas su uglavnom posljedica djelovanja ne pojedinca nego niza osoba u trgovačkim društvima s težnjom ostvarivanja dobiti pod svaku cijenu. Tako je u Njemačkoj oko 80% teškog gospodarskog kriminaliteta počinjeno unutar trgovačkih društava. Tržišna konkurencija tjera gospodarske subjekte na stjecanje profita ne birajući sredstva, pa se različita kaznena djela (prijevare, pranje novca, utaje poreza, zlouporabe stečaja, djela na štetu potrošača i sl.) mogu pripisati ne samo pojedincima nego i pravnoj osobi u čije su ime i za čiji račun počinjena.⁴

³ Premda postoji niz istraživanja i radova o kriminalitetu i kaznenoj odgovornosti pravnih osoba (korporacija, legalnih organizacija), do sada nije još sustavno izučavan problem organizirane kriminalne aktivnosti pravnih osoba kao oblika transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.

⁴ Također, tehnološki razvoj društva doveo je do počinjenja takvih kaznenih djela (npr. protiv okoliša) kod kojih je tzv. "zbijski počinitelj" doista pravna osoba, a ne pojedinac (npr. radnik koji je u tvornici ispustio otpad u rijeku). Cit. prema P. Novoselec: *Odgovornost pravnih osoba u budućem hrvatskom kaznenom pravu*, Zbornik PFZ, 49 (6), 1999, str. 696.

Nedvojbena je, također, da postoje pravne osobe koje su ili osnovane radi činjenja kaznenih djela ili se nakon osnivanja pretežito bave kriminalnom djelatnošću. Stjecanje nezakonite dobiti⁵ predstavlja osnovni pokretač kriminalnog djelovanja takvih pravnih osoba koje su zapravo samo fasada za pravu zločinačku organizaciju.

Primjeri uključenosti pravnih osoba u područja organizirane kriminalne aktivnosti su brojni i raznovrsni. Tako su dugo industrijske i financijske kompanije u SAD-a prakticirale podmićivanje visokopozicioniranih dužnosnika drugih država u svrhu prihvaćanja profitabilnih ugovora. Također, i različite financijske institucije mogu biti sudionici kriminalnih aktivnosti: banke, štedionice, mjenjačnice, brokeri, uvozne, izvozne i ostale trgovačke kompanije.⁶ Države angloameričkog pravnog sustava prakticiraju optuživanje korporacija kao pravnih osoba za dogovor (*complicity* ili *conspiracy*)⁷ odnosno sudioništvo u nedozvoljenoj trgovini cigaretama, jer su krijumčari prebacivali cigarete preko američko-kanadske granice da bi izbjegli carine, pa su se američke cigarete u velikim količinama prodavale u Europi pojedincima koji se smatraju krijumčarima udruženim u međunarodne kriminalne grupe.⁸

Među oblicima organiziranog kriminaliteta jedno od mjesta zauzima i tzv. *poduzetničko-transakcijski* model u regijama visokog tehnološkog razvitka, a koji se manifestira kroz djelatnosti legalnih institucija. Poduzetničko-transakcijski

⁵ »Profit, dobit je ključni element za postojanje organiziranoga kriminaliteta; bez profita nema motivacije za kriminalno udruživanje i relativno visok stupanj pojedinačnog angažmana odnosno rizika.« D. Krapac: *Posebne mjere i radnje za otkrivanje i suzbijanje kaznenih djela organiziranog kriminaliteta u novom Zakonu o kaznenom postupku Republike Hrvatske*, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 4, br. 2, 1997, str. 404.

⁶ Cit. prema Luneev V.V.: *Crime in the XXth Century*, International Criminological Analysis, Chapter 9, Organized Crime, <http://www.american.edu/tracc/Publications>

⁷ U angloameričkom pravnom sustavu koncept *conspiracy* je utemeljen na legalnoj fikciji da djelo postoji već samim sporazumom da se počine neka djela i kada namjera još nije materijalizirana. Tako, kazneno zakonodavstvo Kanade u čl. 432.(2) predviđa kažnjivost za onoga tko se s drugim dogovori da će: a) postići nezakonite ciljeve, ili b) postići zakonite ciljeve nezakonitim sredstvima. Usp. Mewett-Manning: *Criminal law*, 1985, str. 179; McLean-Morrish: *Harris Criminal law*, str. 64. U ovom sustavu kažnjavanje za dogovor ne ovisi o planiranom djelu i svaki je učesnik dogovora odgovoran za svako počinjeno djelo (čak i neovisno o njegovom znanju).

⁸ Cit. prema Shelley I.L.: *Transnational Organized Crime In the United States: Defining the Problem*, Kobe University Law Review, No.32:1, 1998, str 81.

kriminalitet organiziran je kroz spregu kriminalnih mreža za obavljanje nezakonitih usluga kao npr. pranje novca, prijevare i sl.⁹

Navedeni primjeri ukazuju na činjenicu da pravne osobe svojom djelatnošću mogu biti uključene u organizirani kriminalitet neposredno ili posredno. Neposredna ili direktna uključenost manifestira se u slučajevima u kojima su pravne osobe svojom djelatnošću stvarni počinitelji kaznenih djela (npr. prijevare počinjene u ime i za račun pravne osobe kao oblik organiziranog kriminaliteta), te u slučajevima u kojima su nužni ili dragovoljni sudionici u počinjenju kaznenih djela od strane organiziranih zločinačkih skupina ili udruženja (npr. nedozvoljena trgovina roba). Posredna uključenost ogleđa se u njihovom, opet nužnom ili dragovoljnom, sudjelovanju u prikriivanju nezakonite dobiti organiziranog kriminaliteta (npr. pranje novca kroz bankovne ili ne-bankovne institucije).

Sve učestaliji oblici kriminaliteta u kojima je pravna osoba ne samo stvarni nositelj organizirane kriminalne djelatnosti nego i korisnik protupravno ostvarene imovinske ili druge koristi otvara pitanja određivanja pojma kriminaliteta pravnih osoba, posebice onog organiziranog, te njihovog kažnjavanja .

Međutim, ono što otežava pojmovno određenje kriminaliteta pravnih osoba je posebnost socio-psihološke situacije u kojoj se odvija kriminalna aktivnost kao racionalna i profesionalna djelatnost pravne osobe. Naime, počinjenje kaznenih djela u interesu pravne osobe nije samo izraz volje pojedinaca, nego i rezultat duhovnog ozračja koje vlada u pravnoj osobi a koje se u njemačkoj literaturi naziva »*grupnim duhom*« ili »kriminalnim stavom unutar pravne osobe«, a u američkoj »*kulturom korporacije*«. ¹⁰ U pravnoj osobi se stvara uvjerenje da je dobro sve što služi njenim interesima, a što među pripadnicima pravne osobe vodi do uvjerenja da je kršenje pravnih normi manje zlo ako služi ostvarivanju zajedničkog interesa (pogotovo ako je pravna osoba spremna obešteti kažnjenog pojedinca,

⁹ S. Morrison: *Approaching Organised Crime: Where Are We Now and Where Are We Going?* Australian Institute Of Criminology, Trends & Issues in crime and criminal justice, July 2002, str. 3.

¹⁰ Kažnjivost pravnih osoba u angloameričkom pravnom sustavu utemeljena je upravo na stvaranju ili toleriranju tzv. »*corporate culture*« koja predstavlja promicanje počinjenja kaznenih djela ili nedostatak poticanja na zakonito postupanje. M. Prabhu: *Criminal Liability Of Organisations in Canada, Expert Panel: Environmental Protection Through Criminal Law: Limits of Individual Responsibility - Potentials of Collective Liability*, str. 476.

npr. tako što će platiti novčanu kaznu za njega). Takav grupni ili kolektivni duh slabi ili neutralizira otpor pripadnika pravne osobe prema kršenju pravnih normi, odnosno povećava njihovu spremnost da prihvate rizike koje izvan pravne osobe ne bi prihvatili.¹¹

Kaznenopravna i kriminološka znanost posljednjih desetljeća nastoje ne samo usuglasiti različito definiranje pojma organiziranog kriminaliteta, nego i iznaći općeprihvaćenu definiciju kriminaliteta pravnih osoba, te standarde za njihovo kažnjavanje.

Određiti pojam organiziranog kriminaliteta je težak, ali vrlo poželjan zadatak. Teškoće proizlaze iz činjenice da se pod naziv organizirani kriminalitet, s obzirom na postojanje raznovrsnih oblika zajedničkog kriminalnog djelovanja s vrlo različitim stupnjem povezanosti i organiziranosti, i različitim intenzitetom sudjelovanja, ne može automatski podvesti ni svaka grupa ili kolektivno počinjenje djela, niti određena kaznena djela.¹² Pri tome je važno utvrditi koliko se odnosno na koji način organizirani kriminalitet razlikuje od "tradicionalnog." Glavnim se ukazuje pitanje da li kriminalnu organizaciju definirati široko s inkriminiranjem udruživanja u različite oblike organizacija s mogućim nezakonitim ciljevima,¹³ ili pokušati u zakonskoj odrednici "uhvatiti" suštinu organizacije mafijaškog tipa, ograničavajući organizirani kriminalitet na udruživanje u takvu uže definiranu organizaciju.

Brojni su i različiti pokušaji određivanja pojma organiziranog kriminaliteta¹⁴ koji teže unifikaciji i stvaranju jedinstvene definicije. Značajan početni prilog dala je Europska unija enumeracijom jedanaest određenih zahtjeva od kojih barem šest moraju postojati da bi se kriminalna aktivnost mogla smatrati organiziranom.¹⁵ I kaznenopravna teorija i praksa

---

¹¹ P. Novoselec: *op.cit.*, str. 697.

¹² Tako je prema njemačkom kaznenom zakonodavstvu (čl. 129. StGB) kažnjivo svako stvaranje grupe za počinjenje djela, čak i ako se takva grupa ne može smatrati dijelom organiziranoga kriminaliteta. Cit. prema H. Lilie: *National Report Germany, Organized Crime in the Baltic Sea Area, AIDP, No. 16, 1998, str. 107.*

¹³ Usvajanje ove opcije donosi i opasnosti od zlouporabe u političke ciljeve.

¹⁴ Deklaracija o globalnom planu akcije Svjetske ministarske konferencije o organiziranom transnacionalnom kriminalitetu (Napulj, 1994.) sadrži neka obilježja ove vrste kriminaliteta.

¹⁵ European Union s Working Group on Narcotics and Organized Crime, 1994. Šire A. Kurtović: *Organizirani kriminalitet - kaznenopravna pitanja*

pokušavaju pronaći minimalne standarde ispravno držeći da je, u slučajevima u kojima zakonodavstva odluče predvidjeti ili pooštriti kažnjavanje za sudjelovanje u organiziranom kriminalitetu, ili dopustiti poseban postupak u odnosu na organizirani kriminalitet, uvijek nužno jasno odrediti što se smatra »organiziranim kriminalitetom,« »zločinačkom organizacijom,« itd. Stoga je rezolucijom XVI. Međunarodnog kongresa za kazneno pravo AIDP-a o organiziranom kriminalu iz 1999. godine usvojena definicija organiziranog kriminaliteta za kojeg je karakteristično da teži stjecanju moći i/ili dobiti koristeći se vrlo ustrojenim organizacijama, te često ima posebne značajke koje mogu onemogućiti primjenu tradicionalnog koncepta i sredstava kaznenog pravosuđa. Te značajke, primjerice, su:

- a) podjela rada i slabljenje pojedinačne odgovornosti unutar organizacije,
- b) zamjenjivost pojedinaca,
- c) tajnost,
- d) miješanje zakonitih i nezakonitih aktivnosti,
- e) sposobnost neutraliziranja provođenja zakona (npr. zastrašivanjem, korupcijom),
- f) posebna sposobnost transfera profita.

Također, Rezolucija AIDP-a spominje i pravne osobe koje su svojom djelatnošću uključene u organizirani kriminalitet, pa se u takvim slučajevima opravdano smatra da njihovo raspuštanje, oduzimanje njihove imovine i/ili ostale mjere prema njima mogu predstavljati učinkovita sredstva u borbi protiv organiziranog kriminaliteta. Glede oduzimanja dobiti, i imovina pravne osobe može se oduzeti ako su zastupnici pravne osobe u vrijeme stjecanja dobara bili svjesni da su ona proizašla iz kaznenog djela (ili ako ih je pravna osoba stekla bez odgovarajuće naknade).¹⁶

U cilju harmoniziranja legislativnog uređenja suzbijanja organiziranog kriminaliteta tijekom 1998. godine pokrenut je *Zajednički europski projekt suzbijanja organiziranog kriminaliteta* koji je u svojoj završnoj fazi 2001. godine rezultirao *Prijedlogom europskog modela kaznenog prava u području*

---

odgovornosti (krivnje) i sankcija, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 2, 1998, str. 725 - 751.

¹⁶ A. Kurtović, P. Novoselec, G. Tomašević i S. Gluščić: *XVI. Međunarodni kongres za kazneno pravo (Međunarodno udruženje za kazneno pravo, AIDP)*, *Budimpešta*, 5 - 11. IX. 1999., Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, broj 2, 1999, str. 1039 - 1071.

suzbijanja organiziranog kriminaliteta. Prijedlog pojmovno određuje što se smatra sudjelovanjem u organiziranom kriminalitetu, te daje definiciju zločinačke organizacije sa sljedećim obilježjima: skupina od najmanje tri osobe, karakterizirana podjelom posla i počinjenjem teških kaznenih djela na području jedne ili više država članica EU, pri čemu se teškim kaznenim djelima u svakom slučaju smatraju ubojstvo, otmica, nedozvoljena trgovina drogom, pranje novca, trgovina ljudima i korupcija.

Prijedlozi zajedničkih europskih rješenja obuhvaćaju kažnjivost za sudjelovanje u zločinačkoj organizaciji, osim fizičkih osoba, i pravnih osoba koje svojom djelatnošću postaju sredstvo ili pokriće zločinačkih organizacija: »*A legal person shall be held liable for participation in a criminal organisation when its institutional activity was transformed into a mechanism to cover up the action plan of a criminal organisation.*«¹⁷

Zajedničko prikazanim pokušajima definiranja kada se kriminalitet može smatrati organiziranim predstavljaju odrednice ili elementi sadržaja koji se tiču uvjeta (najmanje tri učesnika koji zajednički čine teška kaznena djela u duljem ili na neodređeno vrijeme s unaprijed određenom funkcionalnom podjelom uloga i s hijerarhijskom i tajnom unutarnjom strukturom, te internim sustavom kontrole i stege), metoda (udruženja koja primjenjuju nasilje, zastrašivanje i korupciju, usmjeravaju nezakoniti stečene dobiti u zakonite tokove, surađuju s drugim kriminalnim udruženjima izvan nacionalnih granica, te se služe utjecajem na politiku, medije, javnu upravu, pravosuđe ili gospodarstvo) i ciljeva (stjecanje dobiti ili moći). Također, elementi pojmovnog definiranja organiziranog kriminaliteta mogu se razvrstati u dvije grupe: obilježja udruženja¹⁸ i obilježja kriminalne aktivnosti.¹⁹

---

¹⁷ V. Millitello: *Towards a European Criminal Law Against Organised Crime, Normative Proposals of the Joint European Project to Counter Organised Crime*, ed. iuscrim, Max-Planck-Institut, 2001, str. 8.

¹⁸ a) djela su počinjena od nekoliko osoba koje su se organizirali kao grupa; b) članovi grupe uključeni su u hijerarhijsku strukturu u kojoj postoje vođe i podređeni članovi. Udruženje je često trajno - pripadnici se mogu mijenjati a da se organizacija ne raspadne; c) udruženje funkcionira na načelu tajnosti; d) očuvanje solidarnosti članova organizacije temelji se na internoj kontroli koja često sadrži teške mjere discipline uključujući i nasilje. Nasilje, također može biti primijenjeno za vanjsku zaštitu udruženja i njegovih aktivnosti; e) dio je udruženja organiziran tako da je uključen u zakonite gospodarske aktivnosti i koristi se za npr. pranje novca. Cit. prema: *Questionnaire On*

Posebice se upozorava na mogućnost postojanja dviju vrsta organizacija: prvo, organizacije s isključivim ili dominantnim kriminalnim ciljem (npr. one za prodaju droga) i drugo, legalne poslovne organizacije u kojima se na nekim razinama može vršiti kriminalna djelatnost. Kako organizirani kriminalitet djeluje na ilegalnim i legalnim područjima, u slučaju kriminalne aktivnosti legalne organizacije pojavljuju se poteškoće pri utvrđivanju pojedinačne kaznene odgovornosti za djela počinjena u njenu korist.

Vrlo značajno u najnovijim kaznenopravnim određenjima organiziranog kriminaliteta na međunarodnoj razini predstavlja upravo istaknutije izražavanje, već ranije, uočene povezanosti i utjecaja kriminaliteta pravnih osoba na širenje organiziranog kriminaliteta, posebice transnacionalnog.

Tako čl. 2. Konvencije UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta iz 2000. godine²⁰ definira »organiziranu zločinačku grupu« kao »strukturiranu grupu od tri ili više osoba, koja postoji tijekom određenog razdoblja i djeluje složno s ciljem počinjenja jednog ili više teških kaznenih djela ili kaznenih djela utvrđenih na temelju ove Konvencije, a u svrhu izravnog ili neizravnog stjecanja financijske ili druge materijalne koristi.«

Navedena Konvencija prepoznaje i mogućnost sudjelovanja pravnih osoba u organiziranom kriminalitetu, pa u čl. 10. predviđa njihovu odgovornost: »1. Svaka država stranka usvojiti će nužne mjere, u skladu s njenim pravnim načelima, za

---

Organized Crime In The Baltic Sea Area, Pre Congress Arranged by the Swedish National Section of AIDP, Eres, No. 16, 1998, str. 31.

¹⁹ f) organizirani kriminalitet prije svega održava tržište nezakonite trgovine; g) pojedine kriminalne djelatnosti sadrže nasilje, zastrašivanje za postizanje cilja udruženja. Također, svrha uporabe nasilja može biti i sprečavanje otkrivanja kao i stjecanja monopola na određenom ilegalnom tržištu; h) neke kriminalne aktivnosti predstavljaju pranje novca u smislu uključenja nezakonite dobiti (*crime-generated profits*) u zakonito tržište; i) kriminalne se djelatnosti izvode profesionalno, sofisticiranim metodama podobnim za prikrivanje zločina; j) organizirani je kriminalitet često transnacionalne, međunarodne prirode. *Ibid.*, str. 32.

²⁰ Republika Hrvatska je 7. studenog 2002. donijela Zakon o potvrđivanju Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta, Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje krijumčarenja ljudi, posebice žena i djece te Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kojima se dopunjuje Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnoga organiziranog kriminaliteta. (objavljen u Narodnim novinama, Međunarodni ugovori br. 14 od 22.11.2002.).

utvrđivanje odgovornosti pravnih osoba za sudjelovanje u teškim zločinima koji uključuju organiziranu zločinačku grupu te za kaznena djela utvrđena u člancima 5., 6., 8. i 23. ove Konvencije.²¹ 2. Ovisno o pravnim načelima države stranke, odgovornost pravnih osoba može biti kaznena, građanska i upravna. 3. Takva odgovornost nema utjecaja na kaznenu odgovornost fizičkih osoba koje su počinile kazneno djelo. 4. Svaka država stranka posebno će osigurati da pravne osobe koje se smatraju odgovornima na temelju ovog članka podliježu učinkovitim, razmjernim i odvraćajućim kaznenim ili ne-kaznenim sankcijama, uključujući novčane sankcije.«

Koji su to načini da pravna osoba sudjeluje u transnacionalnom organiziranom kriminalitetu, i time njene djelatnosti budu obuhvaćene pojmom organiziranog kriminaliteta? Sama Konvencija navodi što se smatra sudjelovanjem u organiziranoj zločinačkoj grupi: »(a) jedna ili obje sljedeće radnje kao kaznena djela koja se razlikuju od onih koja uključuju pokušaj ili dovršenje zločinačke aktivnosti:

(i) dogovor s jednom ili više drugih osoba da se počini teško kazneno djelo u svrhu koja se izravno ili neizravno odnosi na stjecanje financijske ili druge materijalne koristi i, kada to zahtijeva domaće pravo, uključuje radnju koju je poduzeo jedan od sudionika radi izvršavanja dogovora ili uključuje organiziranu zločinačku grupu;

(ii) radnja osobe koja, znajući za cilj ili općenitu zločinačku aktivnost organizirane zločinačke grupe ili njezinu namjeru da počini predmetna kaznena djela, aktivno sudjeluje u:

a. zločinačkim aktivnostima organizirane zločinačke grupe;

b. drugim aktivnostima organizirane zločinačke grupe, znajući da će njezino sudjelovanje doprinijeti ostvarivanju gore opisanog zločinačkog cilja;

(b) organiziranje, upućivanje na, pomaganje pri, poticanje na, olakšavanje ili savjetovanje radi počinjenja teškog kaznenog djela koje uključuje organiziranu zločinačku grupu.«²²

---

²¹ Kaznena djela inkriminirana Konvencijom za koja postoji odgovornost i pravnih osoba su: sudjelovanje u organiziranoj zločinačkoj skupini (čl. 5.), pranje koristi od kaznenog djela (čl. 6.), korupcija (čl. 8.) i ometanje pravde (čl. 23.).

²² Čl. 5. st. 1. Konvencije. Također, propisano je da se znanje, namjera, cilj, svrha ili dogovor iz stavka 1. ovog članka može izvesti iz objektivnih činjeničnih okolnosti.

Pri tome, svjesna širokih mogućnosti koje u svjetskom procesu globalizacije imaju pravne osobe za svoje djelatnosti, međunarodna zajednica predviđa mjere prevencije koje bi obuhvaćale sprječavanje zloporabe pravnih osoba od strane organiziranih zločinačkih grupa. Te mjere mogu uključivati: osnivanje javnih evidencija pravnih i fizičkih osoba koje se bave osnivanjem, upravljanjem i financiranjem pravnih osoba; uvođenje mogućnosti zabrane djelovanja na osnovi sudskog naloga ili na drugi način, osobama osuđenim za kaznena djela obuhvaćena Konvencijom, kako kroz određeno razdoblje ne bi mogle raditi na mjestu rukovoditelja pravnih osoba; osnivanje nacionalnih evidencija osoba kojima je zabranjeno upravljanje pravnim osobama i dr.

Držeci da je korupcija prijetnja vladavini prava, demokraciji i ljudskim pravima, da podriva načela dobre uprave, pravednosti i društvene pravde, da uništava konkurenciju, da otežava gospodarski razvitak i izlaže opasnosti stabilnost demokratskih ustanova i moralnih temelja društva, te je u direktnoj svezi s organiziranim kriminalitetom, Vijeće Europe usvojilo je 2000. godine Kaznenopravnu konvenciju o korupciji.²³ Uočavajući povezanost korupcije i djelovanja pravnih osoba i ova Konvencija u čl. 18. st. 1. predviđa odgovornost pravne osobe za kaznena djela aktivnog podmićivanja, trgovanja utjecajem i pranja novca *»koje je u njihovu korist počinila bilo koja fizička osoba, djelujući zasebno ili kao dio pravne osobe, koja ima vodeću ulogu unutar te pravne osobe, i na temelju: prava na zastupanje dotične pravne osobe ili ovlasti za donošenje odluka u ime dotične pravne osobe, ili ovlasti za obavljanje nadzora unutar dotične pravne osobe te njena uključivanja kao suučesnika ili poticatelja glede gore spomenutih djela.«* Istovremeno, pravna je osoba odgovorna za navedena kaznena djela i u slučaju *»kad je zbog nedostatka nadzora koji je morala obavljati fizička osoba spomenuta u stavku 1., došlo do kaznenog djela navedenog u istom stavku u korist te pravne osobe, koje je počinila fizička osoba pod nadležnošću te pravne osobe.«*²⁴

²³ Republika Hrvatska prihvatila je i objavila u Narodnim novinama, Međunarodni ugovori br. 11. od 6. listopada 2000.

²⁴ Odgovornost pravne osobe ne isključuje pokretanje kaznenog postupka protiv fizičke osobe koja je bila počinitelj, poticatelj ili suučesnik kaznenih prekršaja navedenih u stavku 1.

I Konvencija o kibernetičkom kriminalitetu Vijeća Europe iz 2001. godine²⁵ također propisuje odgovornost pravnih osoba za kaznena djela utvrđena Konvencijom. Naime, člankom 12. daje se definicija kriminaliteta pravne osobe na način da se radi o kaznenim djelima koja je u korist pravne osobe počinila neka fizička osoba postupajući bilo samostalno ili kao dio tijela pravne osobe koji ima rukovodeće mjesto unutar pravne osobe, na temelju: a) ovlaštenja za zastupanje pravne osobe; b) ovlaštenja za donošenje odluka u ime pravne osobe; c) rukovodećih ovlaštenja unutar pravne osobe. Također, kriminalitet pravnih osoba obuhvaća i slučaj kada zbog nedostatka nadzora ili kontrole, fizičkoj osobi koja postupa po ovlaštenju i u korist pravne osobe bude omogućeno počinjenje kaznenog djela utvrđenog ovom Konvencijom.²⁶

Na kraju, u okviru Inicijative za suradnju u jugoistočnoj Europi (SECI), vlade država potpisnica, polazeći od činjenica da prekogranični kriminalitet ugrožava gospodarske, financijske i poslovne interese država, da je kriminalitet koji se odvija preko granica ozbiljna prijetnja suverenitetu i zakonitoj trgovini, te postojanja međusobnog interesa država u suzbijanju prekograničnog kriminaliteta i razvijanja regionalne suradnje u provedbi zakona, sklopile su 1999. godine *Ugovor o suradnji u sprječavanju i suzbijanju prekograničnog kriminaliteta*.²⁷

Značaj ovog ugovora ogleda se u definiranju pojma prekogranični kriminalitet (*odnosi se na sva kršenja ili pokušaje kršenja unutrašnjeg prava i propisa u cilju organiziranja, upravljanja, pomaganja ili omogućavanja djelatnosti međunarodnog kriminaliteta*), te obuhvaćanje pod pojmom osobe ne samo fizičke nego i pravne osobe kao počinitelje prekograničnog kriminaliteta.

---

²⁵ Republika Hrvatska potpisala je Konvenciju 23. studenoga 2001., te je potvrdila Zakonom o potvrđivanju Konvencije o kibernetičkom kriminalu (Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 9 od 23. srpnja 2002.).

²⁶ Pri tome Konvencija dopušta slobodu izbora državama da, u skladu sa svojim pravnim načelima, odgovornost pravne osobe može biti kaznena, građanska ili upravna. Također je izrijekom potvrđeno da odgovornost pravne osobe neće utjecati na kaznenu odgovornost fizičkih osoba koje su počinile djelo.

²⁷ Republika Hrvatska potvrdila je ovaj Ugovor (objavljen u Narodnim novinama, Međunarodni ugovori, br. 11 od 6. listopada 2000.).

3. Pojam organiziranog kriminaliteta u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu

U svijetu su poznata tri različita modela inkriminiranja kriminalnog udruživanja. Prvi model kriminalizira pripadanje organizaciji (grupi) koja ima za cilj počinjenje bilo kojega kaznenog djela. Drugi je model definiran ciljem udruge da počini samo teža djela, dok treći ograničava kriminalizaciju samo za organizacije koje imaju za cilj počinjenje određenih vrsta kaznenih djela.²⁸ Ipak, uočljiva je tendencija za kriminalizacijom udruženja klasičnog mafijaškog oblika organiziranja (Austrija, Italija, Švicarska, Grčka).

Hrvatsko kazneno zakonodavstvo sadrži od 1. siječnja 1998. godine posebne odredbe koje se tiču organiziranog oblika kriminaliteta. Naime, Kazneni zakon u Općem dijelu (čl. 89.st. 23.) definira pojam zločinačke organizacije koja predstavlja temelj organiziranog kriminaliteta, a zatim u Posebnom dijelu kod pojedinih kaznenih djela posebno inkriminira pojedine oblike djelovanja zločinačke organizacije. Pri tome je zakonodavac pošao od činjenice da je nedvojbena temeljna odrednica organiziranog kriminaliteta upravo pojam zločinačke organizacije ili udruženja.²⁹ Stoga je legislativno određen pojam zločinačke organizacije: *»Zločinačka organizacija je udruženje od najmanje tri osobe čiji članovi su se udružili radi činjenja kaznenih djela. Djelovanje zločinačke organizacije višeg stupnja usmjereno je i prema ostvarivanju i zadržavanju nadzora nad pojedinim gospodarskim ili drugim djelatnostima, pri čemu se koristi zastrašivanjem ili nasiljem radi utjecaja na druge osobe da im pristupe ili im se pokore. Zločinačku organizaciju odlikuje visok stupanj povezanosti članova, unutarnji ustroj na temelju odnosa hijerarhije i stege te podjela rada. Zločinačka organizacija je temelj pojma organiziranog kriminala.«*

²⁸ Prvi model usvajaju Njemačka, Nizozemska, Grčka, Brazil i Rumunjska, drugi Kanada, Francuska, Poljska i Slovenija, a treći Belgija, Finska, Švicarska, Francuska (naoružane organizacije), Njemačka (terorističke organizacije), Čile i Egipat (organizacije vezane za narkotike).

²⁹ Talijansko kazneno zakonodavstvo od 1982. godine definira kriminalno udruženje mafijaškog tipa koje čini najmanje tri ili više osoba, koje koriste veze utemeljene na zastrašivanju, prisili i zakonu šutnje, za počinjenje djela usmjerenih na neposredno ili posredno upravljanje ili kontrolu gospodarskih djelatnosti ili za postizanje nelegalnih profita ili dobitaka za sebe ili druge (čl. 416.). S. Moccia: *Italie: Le système penal a l'épreuve du crime organisé*, Revue internationale de droit penal, Vol.68, 1997, str. 853.

Značaj definiranja organiziranog kriminaliteta sadržan je u određivanju nužnih obilježja zločinačke organizacije koji su dosljedno provedeni u nizu inkriminacija Posebnog dijela Kaznenog zakona. Naime, legalna definicija omogućava pravilnu i ujednačenu primjenu inkriminacija Posebnog dijela u kojima se pojam zločinačke organizacije predviđa kao zakonsko obilježje djela (npr. u slučaju otmice počinjene u sastavu zločinačke organizacije ili grupe³⁰).

Obilježja pojma zločinačke organizacije uglavnom odgovaraju usvojenim međunarodnim standardima koji se odnose na uvjete, metode i ciljeve organiziranog kriminaliteta, s time da prihvaćena definicija sadržava u većem broju obilježja same organizacije nego kriminalne djelatnosti.³¹

Time se Hrvatska svrstala u red država koje u svom kaznenom pravu formalno i izričito određuju pojam zločinačke organizacije.³²

---

³⁰ U istoj je odredbi (st. 22.) određen pojam *grupa ljudi* kao udruženje od najmanje tri osobe koje su povezane radi trajnog ili povremenog činjenja kaznenih djela, pri čemu svaka od tih osoba daje svoj udio u počinjenju kaznenog djela. Također, zakonodavac daje tumačenje i drugih oblika kolektivnog sudjelovanja u kaznenom djelu, pa pod pojmom *skupina ljudi* smatra najmanje pet osoba ili više njih, dok za pojam *više osoba* drži najmanje dvije osobe. Međutim, ovi se oblici grupnog kriminala ne smatraju zločinačkim udruženjima ni nižeg ni višeg stupnja.

³¹ Prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona iz travnja 2003. godine koji je već podnesen na usvajanje predlaže novu definiciju zločinačke organizacije. U obrazloženju Prijedloga navodi se da dosadašnja definicija nije udovoljavala temeljnom zahtjevu da definiciju čini viši rodni pojam i specifičnu razliku, nego se rasplinula u širokom opisu. Predložena nova definicija zločinačke organizacije usuglašena s odredbom članka 2. ratificirane Konvencije UN o transnacionalnom organiziranom kriminalu bi glasila: *«(23) Zločinačka organizacija je hijerarhijski ustrojeno udruženje od najmanje tri osobe koje djeluje u određenom razdoblju, a udružile su se radi činjenja kaznenih djela s ciljem ostvarivanja imovinske koristi ili ostvarivanja i zadržavanja nadzora nad pojedinim gospodarskim ili drugim djelatnostima.»*

³² Tako Austrija od 1996. godine (čl.278a KZ) predviđa kažnjavanje organizatora i člana »organizacije uspostavljene za duže vrijeme ako je i) orijentirana, čak ne i isključivo, prema planiranju i ponavljanju teških djela protiv života i tijela, imovine, seksualnog iskorištavanja, zatim djela nedozvoljene trgovine oružja, nuklearnih tvari i droga, ii) s ciljem ostvarivanja značajne dobiti ili značajnog utjecaja na političke ili ekonomske tokove i, iii) uz primjenu korupcije ili zastrašivanja drugih, ili za vlastitu zaštitu od progona.« Cit. prema E.E. Fabrizy: *Austria: The Criminal Justice System Facing The Challenge Of Organised Crime*, *Revue internationale de droit penal*, Vol.68, 1997, str. 620.

I Ruska Federacija u čl. 35. Kaznenog zakona iz 1996. godine određuje, pored pojmova grupe osoba, grupe osoba po prethodnom dogovoru i organizirane grupe, i pojam zločinačke organizacije (s različitim načelima kažnjivosti prema

Također, hrvatski Kazneni zakon sadrži i odredbu značajnu za kaznenopravni tretman stvaranja i djelovanja organiziranog udruženja koje ima obilježja organiziranog kriminaliteta (čl. 333.: udruživanje za počinjenje kaznenih djela): »(1) Tko organizira grupu ljudi ili na drugi način povezuje u zajedničko djelovanje tri ili više osoba koja ima za cilj počinjenja kaznenih djela za koje se po zakonu može izreći tri godine zatvora ili teža kazna, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. (2) Tko organizira zločinačku organizaciju za počinjenje kaznenih djela ili njome upravlja, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.«

Godine 2001. Republika Hrvatska je dopunila svoje kazneno zakonodavstvo u području organiziranog kriminaliteta i posebnim Zakonom o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (za koji se Ured koristi kratica USKOK).³³ Ured predstavlja posebno državno odvjetništvo koje se ustanovljuje za područje cijele države, te ima posebno ustrojstvo, nadležnost i ovlasti za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. Međutim, ovim Zakonom je propisan i djelokrug i nadležnost sudova kao i postupanje u kaznenim predmetima vezanim za kaznena djela iz kataloga djela navedenih istim zakonom. U nadležnost Ureda na prvom mjestu ulaze kaznena djela iz čl. 333. KZ (udruživanje za počinjenje kaznenih djela) uključujući pri tome sva kaznena djela koja je grupa ili zločinačka organizacija počinila, osim za kaznena djela protiv Republike Hrvatske i oružanih snaga (čl. 21. st. 1. toč. 2.), zatim kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora u trajanju većem od tri godine, a djelo je počinjeno u dvije ili više država ili je značajan dio njegovog pripremanja, planiranja, davanja upute ili kontrole izvršen u drugoj državi, ili je djelo počinjeno u vezi s djelovanjem

---

kojima članovi prva dva oblika udruživanja odgovaraju kao sudionici u djelu, dok organizator organizirane grupe i zločinačkog udruženja odgovara za sva djela obuhvaćena njegovom namjerom). Cit. prema A. Dolgova: *Organized Crime in Russia*, Pre Congress Arranged by the Swedish National Section of AIDP, 1998, str. 187.

Talijansko kazneno zakonodavstvo od 1982.godine definira kriminalno udruženje mafijaškog tipa koje čini najmanje tri ili više osoba, koje koriste veze utemeljene na zastrašivanju, prisili i zakonu šutnje, za počinjenje djela usmjerenih na neposredno ili posredno upravljanje ili kontrolu gospodarskih djelatnosti ili za postizanje nelegalnih profita ili dobitaka za sebe ili druge (čl. 416.). S. Moccia: *Italie: Le système penal a l'épreuve du crime organisé*, Revue internationale de droit penal, Vol.68, 1997, str. 853.

³³ Stupio na snagu 19. listopada 2001, objavljen u Narodnim novinama br. 88 od 11. listopada 2001.

zločinačke organizacije koja djeluje u dvije ili više država (čl. 21. st. 1. toč. 3.), te taksativno navedenih kaznenih djela povezanih s korupcijom i organiziranim kriminalitetom.³⁴

4. Prijedlog uvođenja odgovornosti pravnih osoba u hrvatsko kazeno zakonodavstvo

Odgovornost pravnih osoba za kaznena djela poznata je u angloameričkom sustavu *common law* gotovo dva stoljeća,³⁵ dok je europsko kazeno pravo tek u posljednje vrijeme započelo s uvođenjem kažnjivosti pravnih osoba za počinjena kaznena djela. Dok još uvijek traju rasprave o potrebi kaznene odgovornosti pravnih osoba, postavljanjem pitanja npr. zašto je nužna kriminalizacija njihove djelatnosti, mogu li se štetne posljedice učinkovitije spriječiti civilnom ili administrativnom odgovornošću, i nije li dovoljno kazniti samo pojedince, a pravnim osobama oduzeti protupravnu korist, sve se više ukazuje kriminalnopolitički nužnim uvođenje ove vrste kažnjivosti.

Mnogobrojni europski dokumenti doneseni tijekom posljednjeg desetljeća iskazuju potrebu uvođenja odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela u svim državama članicama Vijeća Europe i Europske unije. Time se želi postići da članice usuglase svoja zakonodavstva kako bi se izbjeglo da neke pravne osobe izmiču odgovornosti prenoseći svoju djelatnost iz države koja poznaje kaznenu odgovornost pravnih osoba u

---

³⁴ Radi se o sljedećim djelima: zloporabe u postupku stečaja, nelojalne konkurencije u vanjsko trgovinskom poslovanju, zloporabe obavljanja državne vlasti, protuzakonitog posredovanja, primanja mita i davanja mita (čl. 21. st. 1. toč. 1.). Ured je nadležan i u predmetima kaznenih djela prikrivanja protuzakonito dobivenog novca, sprječavanja dokazivanja, prisile prema pravosudnom dužnosniku, sprječavanja službene osobe u obavljanju službene dužnosti i napada na službenu osobu, ako su ova djela počinjena u vezi s počinjenjem kaznenih djela iz stavka 1. ovog članka.

³⁵ Englesko kazeno zakonodavstvo poznaje tzv. *corporate criminal liability* od XIX. stoljeća, dok je u američkom pravu ova odgovornost uvedena početkom XX. stoljeća.

Međutim, ova je vrsta odgovornosti i nadalje predmet rasprava čak i u sustavima koji već dugo prihvataju kažnjavanje pravnih osoba. H. Power, B. Dowrick: *Issues in Corporate Crime: An Introduction*, Web Journal of Current Legal Issues, 1998; C.M.V. Clarkson: *Corporate Culpability*, Web Journal of Current Legal Issues, 1998; A. Boisvert: *Corporate Criminal Liability*, Uniform Law Conference of Canada, 1999.

državu koja takvu odgovornost ne poznaje.³⁶ Svi navedeni dokumenti zahtijevaju od država članica da kažnjavanjem obuhvate i pravne osobe na način koji ne isključuje individualnu kaznenu odgovornost fizičke osobe počinitelja ili sudionika kaznenog djela. Tako *Green Paper* predviđa određen stupanj harmonizacije pravila o odgovornosti pravnih osoba koje mogu biti kažnjene kao počinitelji ili sudionici u pokušanom ili dovršenom djelu prijevare, podmićivanja ili pranja novca, ako je te radnje u korist pravne osobe počinila bilo koja osoba koja ima ovlast odlučivanja unutar pravne osobe.

Stoga je i europskom kaznenom pravu sve više onih koji drže da pravne osobe ne treba kažnjavati samo za povredu gospodarske i financijske discipline, nego i za njihovu kriminalnu djelatnost.³⁷ Europske države oprezno i postupno uvode kaznenu odgovornost pravnih osoba donošenjem posebnih zakona ili uređenjem te odgovornosti unutar Kaznenog

³⁶ Potrebu kažnjavanja pravnih osoba istakla je već Preporuka Vijeća Europe br. R (88) 18 od 20. listopada 1988. (*Liability of Enterprises Having Legal Personality for Offences Committed in the Exercise of their Activities*) kojom se traži uvođenje odgovornosti poduzeća za kaznena djela počinjena u okviru njihove djelatnosti čak i onda kada kazneno djelo ne predstavlja predmet djelatnosti poduzeća. *Corpus Iuris* (norme za zaštitu financijskih interesa EU) predviđa odgovornost pravnih osoba za kaznena djela na štetu proračuna EU. Instrumentima harmonizacije kojima se uspostavljaju minimalni standardi europskog kaznenog prava predlaže se proširenje kažnjivosti pravnih osoba: Konvencija VE o kaznenopravnoj zaštiti okoliša iz 1996 (*A draft Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law.V.* <http://europa.eu.int/scadplus/leg/>), Preporuka VE 98/733/JHA od 21. prosinca 1998. o kažnjavanju za sudjelovanje u zločinačkoj organizaciji (*Joint action adopted by the Council on the basis of Article K.3 of the Treaty on European Union, on making it a criminal offence to participate in a criminal organisation in the Member States of the European Union.* V. <http://europa.eu.int/scadplus/leg/>), Konvencija o zaštiti financijskih interesa EU od 26. srpnja 1995., Drugi Protokol Konvencije o zaštiti financijskih interesa EU od 19. lipnja 1997., te tzv. Zelena knjiga o kaznenopravnoj zaštiti financijskih interesa EU i osnivanju Europskog tužiteljstva (*Green Paper on criminal law protection of the financial interests of the Community and the establishment of a European Prosecutor*, Commission of The European Communities, KOM (2001) 715, Bruxelles).

Također, Preporuka VE br. (96)/8 (*Crime Policy in Europe in a Time of Change*) u dijelu u kojem govori o gospodarskom kriminalitetu izričito preporuča državama uspostavu sustava kaznene odgovornosti pravnih osoba.

³⁷ U prilog tom stavu je činjenica da kažnjavanje pravnih osoba za prekršaje u suvremenom pravu nije uopće prijeporno, pa je vrlo teško opravdati da isto načelo ne vrijedi i za kaznena djela jer je, prema vladajućem shvaćanju, razlika između prekršaja i kaznenih djela samo kvantitativne naravi. P. Novoselec: *op.cit.*, str. 726.

zakona.³⁸ Ipak, većina država kontinentalnog kruga zbog teorijskih problema koji proizlaze iz prihvaćenog koncepta krivnje još oklijeva s uvođenjem kažnjavanja pravnih osoba za kaznena djela.³⁹

S obzirom da Kazneni zakon Republike Hrvatske ne sadrži odredbe o kažnjivosti pravnih osoba, te uvažavajući postojanje stvarnih potreba globalnog razvoja i nužnosti zbog međunarodno preuzetih obveza, Vlada Republike Hrvatske je početkom 2001. godine započela pripreme za uvođenje odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela. Radna skupina⁴⁰ pripremila je krajem 2001. Nacrt Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, te je Konačni prijedlog upućen u proceduru usvajanja odnosno sada je u trećem čitanju u Saboru.

Konačni prijedlog Zakona o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela (u daljnjem tekstu: Prijedlog) sadrži pretpostavke kažnjivosti pravnih osoba za kaznena djela i kaznenopravne sankcije koje se pravnim osobama mogu izreći (materijalnopravne odredbe), te odredbe o postupku za kaznena djela pravnih osoba (procesnopravne odredbe). Temeljno načelo Prijedloga, koje je omogućilo da tekst bude relativno kratak (svega 39 članaka), je načelo supsidijarne primjene općeg kaznenog zakonodavstva i na pravne osobe: posebno su uređena samo ona pitanja koja su specifična za odgovornost pravnih osoba, dok se u svim ostalim pitanjima i na pravne osobe primjenjuju Kazneni zakon, Zakon o kaznenom postupku i Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta.

---

³⁸ Tako je Nizozemska prihvatila kažnjavanje pravnih osoba najprije samo za gospodarska kaznena djela posebnim zakonom iz 1951. godine, ali je Kaznenim zakonom iz 1976. godine proširila njihovu kažnjivost za sva kaznena djela. Francusko kazneno pravo uvelo je kaznenu odgovornost pravnih osoba samim Kaznenim zakonom iz 1994. godine, dok je Slovenija najprije predviđjela kažnjivost pravnih osoba Kaznenim zakonom iz 1994. godine, a posebni Zakon o kaznenoj odgovornosti pravnih osoba kojim je detaljno uredila tu odgovornost je donesen 1999. godine. Kažnjivost pravnih osoba prihvaćaju i Švicarska, Finska, Švedska, Danska i Portugal.

³⁹ Međutim, neke od njih predviđaju tzv. neizravne oblike kaznene odgovornosti pravnih osoba kao npr. Njemačka od 1968. godine koja predviđa kažnjavanje pravnih osoba za prekršaje u osnovi kojih su kaznena djela koja za račun pravne osobe počinu određene fizičke osobe. Talijansko kazneno pravo predviđa člankom 197. KZ-a obvezu pravne osobe da plati novčanu kaznu koja se ne može naplatiti od fizičke osobe koja je osuđena za kazneno djelo počinjeno u korist pravne osobe (vrsta supsidijarne kaznene odgovornosti pravne osobe).

⁴⁰ Radna skupina za izradu Nacrta bila je sastavljena od stručnjaka za kazneno pravo, trgovačko pravo i pravo društava.

Pri uvođenju odgovornosti pravnih osoba kontinentalni sustav klasičnog kaznenog prava, kojemu pripada i hrvatsko pravo, utemeljen na strogom načelu krivnje, ima velikih poteškoća na legislativnom planu. Protivnici ideje kažnjavanja pravnih osoba kao osnovni argument ističu upravo nedostatak vlastite volje pravne osobe potrebne za krivnju, pa je stoga potpuno neprirodno smatrati da pravna osoba ima ono što po prirodi ne može imati. Stoga Prijedlog prihvaća kao temelj kažnjivosti pravnih osoba tzv. model izvedene odgovornosti i posuđene krivnje, jer se odgovornost pravne osobe izvodi iz odgovornosti odgovorne osobe za kazneno djelo (*«Pravna osoba kaznit će se za kazneno djelo odgovorne osobe ako se njime povređuje neka dužnost pravne osobe ili je njime pravna osoba ostvarila ili trebala ostvariti protupravnu korist za sebe ili drugoga.»*). Prihvaćanje modela izvedene odgovornosti pravne osobe dovelo je i do toga da kažnjivost pravnih osoba počiva na načelu uračunavanja krivnje odgovorne osobe pravnoj osobi (*«Odgovornost pravne osobe temelji se na krivnji odgovorne osobe»*) čime je prihvaćena klasična teorija identifikacije odnosno teorija posuđene krivnje.⁴¹

Kaznena odgovornost pravnih osoba ne isključuje istodobnu kaznenu odgovornost fizičkih osoba. Kažnjivost pravne osobe kao što je vidljivo iz Prijedlogom prihvaćene koncepcije nužno pretpostavlja kažnjivost odgovorne fizičke osobe (tzv. kumulacija odgovornosti).

Prijedlog određuje da za kaznena djela mogu odgovarati samo oni entiteti koji imaju svojstvo pravne osobe.⁴² Pravnu osobnost prema hrvatskom pravu imaju trgovačka društva, ustanove, zadruge, udruge, sindikati, političke stranke i dr. Prema tome, društva koja nemaju status pravne osobe, a to su u hrvatskom pravnom sustavu samo tajno društvo, ortakluk i udruga koja nema svojstvo pravne osobe, ne mogu odgovarati za kaznena djela.

⁴¹ Slovenski Kazneni zakon, također prihvaća teoriju identifikacije za odgovornost pravne osobe za kazneno djelo što ga je počinitelj počinio u ime, za račun ili u korist pravne osobe. Slovenska doktrina smatra da je odgovornost pravne osobe akcesorna ili pridružena, s time da je akcesornost limitirana, jer za kažnjavanje pravne osobe nije nužna i odgovornost (krivnja) počinitelja. Bele, Deisinger, Balažić: *Zakon o odgovornosti pravnih oseb za kazniva dejanja s komentarjem*, Ljubljana 2000, str. 37, i V. Jakulin: *Odgovornost pravnih oseb za kazniva dejanja v Sloveniji*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 21, br. 2, 2000, str. 732.

⁴² Kaznenopravna konvencija o korupciji i Drugi Protokol Konvencije o zaštiti financijskih interesa EU od 19. lipnja 1997. sadrže istu definiciju pravne osobe kao svakog entiteta koji ima takav status prema nacionalnom zakonodavstvu, osim država, državnih tijela ili međunarodnih organizacija.

Rješavajući problem kažnjivosti inozemnih pravnih osoba, Prijedlog je strane pravne osobe izjednačio s domaćim. Hrvatsko pravo za ocjenu radi li se o stranoj ili domaćoj pravnoj osobi uzima kriterij mjesta registracije sjedišta. Poteškoća koja se ovdje može pojaviti je činjenica da neka društva koje hrvatsko pravo smatra pravnim osobama, nemaju pravnu osobnost prema pravu države u kojoj su registrirana (npr. »osobna društva s nepotpunom pravnom sposobnošću« u njemačkom pravu) Stoga Prijedlog posebno naglašava mogućnost primjene kaznene odgovornosti i na strane pravne osobe kada one u Hrvatskoj nemaju predstavništvo ili podružnicu:⁴³ »takva strana društva ili zajednice izjednačuju se s pravnim osobama ako bi se ona po hrvatskom pravu smatrala pravnim osobama.« Ovakvo rješenje daje dovoljno široke mogućnosti za odgovornost strane pravne osobe što je vrlo važno ako je takav strani entitet uključen u transnacionalni kriminalitet. Prijedlog opravdano drži da se uvjet priznavanja pravne osobnosti inozemnim društvima prema Zakonu o trgovačkim društvima odnosi samo na njihovu legalnu djelatnost, dok je za kriminalne djelatnosti tih stranih društava i zajednica potrebno ekstenzivnije rješenje.

Međunarodni dokumenti zahtijevaju da sankcije za pravne osobe budu učinkovite, razmjerne i preventivne. Kako je kazna zatvora, po prirodi stvari isključena za pravne osobe (ali razumije se, ne i za odgovorne osobe jer se one kažnjavaju po Kaznenom zakonu), Prijedlog predviđa sankcije podobne za pravne osobe.⁴⁴ Unatoč tradicionalnom prigovoru,⁴⁵ kazna izrečena pravnoj osobi za kaznena djela u kojima je pravna osoba stvarni nositelj kriminalne djelatnosti i (ili) korisnik protupravno ostvarene imovinske ili druge koristi pokazuje se

---

⁴³ Prema čl. 612. st. 2. Zakona o trgovačkim društvima uvjet za obavljanje djelatnosti u Hrvatskoj je da strana pravna osoba mora osnovati podružnicu.

⁴⁴ Neka zakonodavstva predviđaju doista velik broj različitih sankcija. Tako npr. francuski Kazneni zakon za pravne osobe predviđa velik broj sankcija koje sve naziva kaznama, a među njima se kao najvažnija kazna ističe novčana kazna. Pored novčane kazne predviđeno je u čl. 131-39 još 9 kazni za pravne osobe koje počine zločin ili prijestup: 1. ukidanje pravne osobe, 2. zabrana obavljanja određene djelatnosti, 3. stavljanje pod sudbeni nadzor, 4. zatvaranje dijelova poduzeća, 5. zabrana pojavljivanja na javnom tržištu, 6. zabrana javnog pozivanja na štednju, 7. zabrana izdavanja čekova, 8. oduzimanje predmeta i 9. javno objavljivanje presude. U posebnom dijelu zakona predviđene su još neke sankcije: konfiskacija svih dobara i oduzimanje dozvole za točenje pića.

⁴⁵ Prigovor da je kazna izrečena pravnoj osobi nepravdna jer pogađa i njene članove koji ne moraju biti krivi drži se neopravdanim, jer takav neizravan učinak nije isključen ni kod kazni izrečenih pojedincima. P. Novoselec: *op.cit.*, str. 726.

pravednom i pogodnom za ostvarivanje generalne i specijalne prevencije, pa Prijedlog predviđa tri vrste kaznenopravnih sankcija za pravne osobe: kazne, uvjetna osuda i sigurnosne mjere.

Glavna kazna za pravne osobe je novčana kazna, pri čemu se novčana kazna propisana za pravne osobe mora razlikovati od novčane kazne propisane za fizičke osobe u odnosu na dvije vrlo bitne okolnosti: prvo, ona mora biti znatno viša za pravne nego za fizičke osobe, i drugo, sustav dnevnih dohodaka predviđen u Kaznenom zakonu bilo bi vrlo teško primijeniti na pravne osobe. Stoga, Prijedlog propisuje da se novčana kazna pravnim osobama može izreći u rasponu od 5.000 kuna do 5.000.000 kuna.⁴⁶

Kao najtežu, ali i iznimnu, Prijedlog predviđa kaznu ukidanja pravne osobe koja se može izreći samo ako je pravna osoba osnovana radi činjenja kaznenih djela ili je svoju djelatnost pretežito iskoristila za počinjenje kaznenih djela.⁴⁷ Gubitak pravne osobnosti ili »smrtna kazna« rezervirana je zapravo za one zločinačke organizacije koje se koriste legalnim statusom pravne osobe za obavljanje svojih nelegalnih, kriminalnih djelatnosti, pri čemu, nije odlučna ni vrsta ni težina kaznenih djela.⁴⁸

Također, Prijedlog predviđa četiri sigurnosne mjere kao dopunske sankcije preventivnog sadržaja koje se mogu izreći uz kaznu: zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova, zabrana poslovanja s korisnicima državnog i lokalnih proračuna, zabrana stjecanja dozvola, ovlasti ili koncesija i oduzimanje predmeta. Zabrana obavljanja određenih djelatnosti ili poslova mogla bi se izreći u odnosu na jednu ili više djelatnosti ili poslova čijim je obavljanjem pravna osoba počinila kazneno djelo ako bi daljnje obavljanje određenih djelatnosti ili poslova bilo opasno za život, zdravlje ili sigurnost ljudi ili imovine, ili za gospodarstvo, ili ako je pravna osoba već bila

---

⁴⁶ Kako je pak u odnosu na pravne osobe otpao sustav dnevnih dohodaka koji služi preciznom vođenju računa o imovinskim prilikama počinitelja, Prijedlog izrijeком naglašava da će kod odmjeravanja novčane kazne sud uzeti u obzir i sve prihode pravne osobe kao mjerilo njene imovinske snage.

⁴⁷ Nizozemska predviđa mogućnost sudskog raspuštanja pravne osobe koja je odgovorna za kazneno djelo ako je to potrebno da se spriječi ponovno kriminalno ponašanje.

⁴⁸ Ograničenje kazne ukidanja pravne osobe, kao i u francuskom Kaznenom zakonu, sastoji se u tome što se ona ne može izreći jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave, političkim strankama i sindikatima.

kažnjavanja za isto ili istovrsno kazneno djelo. Zabrana poslovanja s korisnicima državnog ili lokalnog proračuna, te zabrana stjecanja dozvola, ovlasti, ili koncesija koje izdaju državna tijela ili jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave mogle bi se izreći pravnoj osobi samo pod uvjetom da postoji opasnost⁴⁹ da bi takvo poslovanje ili stjecanje poticajno djelovalo na počinjenje novog kaznenog djela.

Prijedlog posebnu pozornost posvećuje mjeri oduzimanja imovinske koristi, jer iza većine kaznenih djela koja čine pravne osobe skriva se upravo imovinska korist, onaj profit koji je pokretačka snaga kriminalne aktivnosti ovakvog tipa. Imovinska korist ostvarena kaznenim djelom mora se oduzeti i od pravne osobe.. Stoga Prijedlog određuje pojam imovinske koristi kao *»svako povećanje ili sprječavanje smanjenja imovine pravne osobe do kojeg je došlo počinjenjem kaznenog djela,«* potom daje uputu sudu da se imovinska korist ostvarena kaznenim djelom oduzima presudom kojom je utvrđeno počinjenje kaznenog djela, pri čemu će *»visinu imovinske koristi sud procijeniti uvidom u cjelokupnu imovinu pravne osobe i dovođenjem u svezu s počinjenim djelom.«* Po uzoru na odredbu Kaznenog zakona, Prijedlog predviđa da je u slučajevima nemogućnosti oduzimanja imovinske koristi koja se sastoji od novca, prava ili stvari sud dužan obvezati pravnu osobu na isplatu protuvrijednosti u novčanom iznosu, ali je uvedena i potpuno nova odredba prema kojoj će *»sud pri određivanju novčanog iznosa uzeti u obzir tržišnu vrijednost stvari ili prava u vrijeme donošenja odluke.«*⁵⁰

5. Zaključak

Organizirani kriminalitet predstavlja veliki izazov kaznenom pravu XXI. Stoljeća. Legislatura na izazove organiziranog kriminaliteta uzvraća brojnim promjenama i adaptacijama tradicionalnog kaznenog prava, češće nego uvođenjem novih paradigmi kaznene odgovornosti. Međutim, novi svjetski uvjeti, obilježeni nedostatkom pravnih mehanizama za borbu protiv

---

⁴⁹ Opasnost podrazumijeva opravdanu vjerojatnost da će stjecanje dozvola, ovlasti ili koncesija omogućiti ili olakšati počinjenje novog djela.

⁵⁰ Prijedlogom je predviđena i tzv. zaštita savjesnog stjecatelja, jer će se imovinska korist oduzeti kad se po bilo kojem pravnom temelju nalazi kod druge osobe, ako je ona prema okolnostima pod kojima je ostvarila određene vrijednosti znala, ili mogla i bila dužna znati da su vrijednosti ostvarene kaznenim djelom.

transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, te neučinkovitošću ekonomskog sustava (raširena siva ekonomija i korupcija) stvaraju poželjno okruženje za sve veći rast organiziranog kriminaliteta. Organizirani kriminalitet više ne poznaje granice i ne bira načine za ostvarenje nezakonite dobiti.

Legalni entiteti su svojim djelatnostima sve više uključene u aktivnosti organiziranog kriminaliteta, a što je tehnološki razvitak veći, to je i njihovo sudjelovanje učestalije. Kriminalitet pravnih osoba s obzirom na motiv koji ga pokreće po prirodi stvari pripada racionalnom i profesionalnom obliku kriminalnih aktivnosti. Kako su pravne osobe zakonite tvorevine, prikrivenost njihovog kriminaliteta predstavlja najveću opasnost. Zbog toga se unutar nacionalnog i međunarodnog kaznenog prava traže adekvatni načini za otkrivanje i kažnjavanje ovog oblika kriminaliteta u slučajevima kada je organiziran i transnacionalan.

Jedno od vrlo učinkovitih oružja za suprotstavljanje organiziranom kriminalitetu je upravo uvođenje odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela. Naime, želi li se zaista suzbiti kriminalna orijentacija pravne osobe, nužno je pored pojedinca kao počinitelja kazniti i pravnu osobu, jer će jedino takva kazna dovesti do svijesti svih pripadnika pravne osobe da je kriminalno ponašanje za račun pravne osobe u krajnjoj liniji na štetu pravne osobe. Istodobno kažnjavanje pojedinca i pravne osobe može postići željeni preventivni učinak. Također, značajan argument zagovaranja kaznene odgovornosti pravnih osoba predstavlja i činjenica da se u određenim slučajevima vrlo složenih struktura korporacija uopće ne može utvrditi pojedinac kao počinitelj djela.⁵¹

Područje sankcija posebice je značajno za sprečavanje organiziranog kriminaliteta, jer sve dok je stjecanje profita njegova pokretačka snaga, borba protiv njega ne može biti uspješna dok je ograničena na pojedinačnog počinitelja. Jedno od pravila organiziranog kriminaliteta je da se profit velikom brzinom transferira, prenosi tamo gdje će se teško otkriti, a u čemu često sudjeluju pravne osobe.

---

⁵¹ Prema podacima u SAD-a u otprilike 2/3 svih slučajeva kažnjavanja pravnih osoba osuđeni su i pojedinci koji su djelovali unutar pravne osobe, dok u preostalim slučajevima ili nije uopće bilo moguće identificirati takvog pojedinca ili on nije bio kriv. C.M.V. Clarkson: *op.cit.*

Međutim, europske države još uvijek dvoje o uvođenju odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, jer većina za nezakonite aktivnosti pravne osobe predviđa različite sankcije unutar građanskog, trgovačkog, poreznog ili upravnog prava. Podržavajući napore međunarodne zajednice u suzbijanju organiziranog kriminaliteta, i uočavajući utjecaj kriminaliteta u korist pravne osobe na pojavu i širenje različitih oblika transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, Republika Hrvatska je poduzela zakonodavne mjere kojima bi trebala jače suzbijati kriminalno djelovanje domaćih i stranih pravnih osoba.